

дисс. ... канд. юрид. наук: (12.00.03—гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право) / Мограбян Арmine Самвеловна; Волгоградский государственный университет. — Волгоград, 2011. — 28 с.

6. Сьрьогін В. О. Право на недоторканність приватного життя (прайвесі) у конституційно-правовій теорії та практиці [Текст] : монографія / В. О. Сьрьогін. — Х. : ФІНН, 2010. — 608 с.

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/>

8. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20 листопада 2003 р. № 1296-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>.

9. Рыжик А. Поцелуй в зрительном зале [Текст] / А. Рыжик // Аргументы и Факты. — 2003. — № 5. — С. 15.

10. Стулов И. Сергей Мойсенко отстоял право смотреть кино в военной форме [Текст] / И. Стулов // Известия. — 2004. — 5 февраля.

11. Сорокина Н. Ни хиджаба, ни кипы, ни креста [Текст] / Н. Сорокина // Российская газета. — 2004. — 30 января.

12. Бовт Г. Платочки чёрные. Фотография на паспорт может стать элементом исламского фанатизма [Текст] / Г. Бовт // Известия. — 2002. — 3 августа.

13. Чародеев Г. Победа бразильских мужчин. На пляжах Рио де Жанейро вновь можно загорать «топлесс» [Текст] / Г. Чародеев // Известия. — 2000. — 21 января.

14. И в суд явился голым [Текст] // Российская газета. — 2001. — 6 января.

15. Коровин А. Заработал головой [Текст] / А. Коровин

// Российская газета. — 2002. — 11 октября.

16. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

17. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 р. № 422/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/422/96>.

18. Про затвердження опису та зразків форменого одягу і відповідних знаків розрізнення особового складу органів і підрозділів цивільного захисту і норм забезпечення форменим одягом: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2005 р. № 795 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/795-2005>

19. Про однострій поліцейських: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 р. № 823 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/823-2015>.

20. Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

21. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 9 квітня 2015 р. № 317-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/317-19>.

22. Стрекалов А.Є. Обмеження основних прав та свобод людини і громадянина як інститут конституційного права України [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук : (12.00.02 – конституційне право; муніципальне право) / Стрекалов Андрій Євгенович; Харківський національний університет внутрішніх справ. — Харків, 2010. — 20 с.

УДК 342.728

ПРАВО НА ОБ'ЄДНАННЯ У ПРОФЕСІЙНІ СПІЛКИ: ЗМІСТ ТА СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Зубенко Г. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
та муніципального права
юридичного факультету

Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анотація Статтю присвячено дослідженню права на об'єднання у професійні спілки. Охарактеризовано зміст цього конституційного права. Проаналізовано суб'єктів реалізації права на об'єднання у професійні спілки відповідно до законодавства України. Розглянуті обмеження щодо реалізації цього права.

Ключові слова: права і свободи людини, громадянин України, право на об'єднання, професійні спілки.

Аннотация Статья посвящена исследованию права на объединение в профессиональные союзы. Охарактеризовано содержание данного конституционного права. Проанализированы субъекты реализации права на объединение в профессиональные союзы в соответствии с законодательством Украины. Рассмотрены ограничения реализации данного права.

Ключевые слова: права и свободы, гражданин Украины, право на объединение, профессиональные союзы.

Annotation The article is devoted to the study of the right to form trade unions. Characterized by the content of this constitutional right. Analyzed the subjects of the right to form trade unions in accordance with the legislation of Ukraine. Considered limiting exercise of this right.

Key words: rights and freedoms, a citizen of Ukraine, the right of association, trade unions.

Демократичні перетворення, що відбуваються в Україні, побудова правової, соціальної держави і становлення громадянського суспільства неможливе

без визнання фундаментальних принципів та цінностей, що лежать в їх основі, серед яких ключову роль відіграють права і свободи людини і громадянина. Серед прав і свобод, закріплених Конституцією України важливу роль відіграє право

на об'єднання, реалізуючи яке громадяни мають можливість створювати громадські формування для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, зокрема професійні спілки.

Конституція України у ч. 3 ст. 36 закріпила право громадян на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових та соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки як і будь-які інші громадські формування в Україні є важливим елементом громадянського суспільства, однією з найефективніших можливостей взаємодії держави і суспільства та важливим елементом активізації трансформаційних процесів, що відбуваються в ході реформ.

Не зважаючи на те, що аналізу права громадян на об'єднання, організації та діяльності громадських об'єднань взагалі, та профспілок, зокрема присвячені праці таких відомих вчених як А.А. Алієв, О.М. Ващук, Г.А. Гаджiev, Ю.В. Кириченко, А.М. Колодій, О.І. Лисяк, А.Ю. Олійник, В.Ф. Погорілко, О.В. Пушкіна, П.М. Рабінович, І.С. Сопелкін, О.Ф. Фрицький, Ф.А. Цесарський, Т.В. Шаповал, Ю. С. Шемшученко та ін., питання дослідження правової природи та суб'єктів реалізації права на об'єднання в професійні спілки залишається актуальним. Викладені вище мотиви визначили вибір теми дослідження.

В Україні право на об'єднання у професійні спілки закріплене у ч. ч. 1, 3 ст. 36 Конституції України, відповідно до якої громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей... Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Професійні спілки утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів. Усі професійні спілки мають рівні права. Обмеження щодо членства у професійних спілках встановлюються виключно цією Конституцією і законами України [1].

Таким чином, ч. 3 вищезазначеної статті Основного Закону передбачається конституційне право на об'єднання у професійні спілки – добровільні неприбуткові громадські організації, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання).

Закріплення цього права на конституційному рівні є характерним й для інших країн, зокрема Азербайджану (п. 2 ст. 58), Білорусі (ст. 41), Вірменії (ч. 1 ст. 28), Іспанії (ст. 28), Італії (ст. 39), Польщі (ст. 59), Португалії (ст. 55), ФРН (п. 3 ст. 9) та ін. Так, згідно з п. 1, 3 ст. 9 Основного Закону ФРН усі німці мають право створювати союзи і об'єднання. Кожному громадянину і представникам всіх професій

гарантується право на утворення об'єднань з метою збереження і розвитку трудових і економічних відносин. Будь-які домовленості з метою обмежити або перешкодити здійсненню цього права є недійсними, а дії, націлені на це, – протизаконними [2]. Відповідно до ст. 28 Конституції Іспанії кожен має право на свободу об'єднання у професійні спілки. Закон може обмежити це право або передбачити виключення в його здійсненні відносно Збройних Сил, а також військових або інших відомств, підпорядкованих військовій дисципліні. Закон визначає також особливості в здійсненні цього права щодо державних службовців. Свобода профспілкової діяльності включає в себе право створювати профспілки та вступати в них, так само як і право професійних спілок об'єднуватися в конфедерації і створювати міжнародні професійні спілки та приєднуватися до них. Ніхто не може бути примушений до вступу в професійну спілку...[3]. «Забезпечується свобода об'єднання у професійні спілки, соціально-професійні організації хліборобів, а також в організації роботодавців. Професійні спілки, а також роботодавці та їх організації мають право на переговори, зокрема, з метою вирішення колективних спорів, а також на укладення колективних трудових договорів та інших угод. Професійним спілкам належить право на організацію страйків працівників та інші форми протесту в межах, визначених у законі. З міркувань публічного блага закон може обмежити проведення страйку або заборонити її щодо певних категорій працівників або у визначених сферах. Обсяг свободи об'єднання в професійні спілки та організації роботодавців, а також свободи об'єднання в інші союзи може підлягати тільки таким законним обмеженням, які є допустимими відповідно до міжнародних договорів, зобов'язуючими Польську Республіку» – зазначається в ст. 59 Конституції Польщі [4].

Таким чином право на об'єднання (участь) у професійних спілках є загальною конституційним правом як в Україні, так і більшості зарубіжних країн.

Найбільш виразно право на участь (об'єднання) у професійних спілках виявляється в його суб'єктивному характері, враховуючи це, вважаємо за доцільне розкрити зміст цього конституційного права, який можна охарактеризувати як наявність таких можливостей (правомочностей):

- можливість певної поведінки (змога на власний розсуд створювати професійні спілки, вступати у вже існуючі професійні спілки або утримуватися від вступу до них, брати участь у їх діяльності, та в будь-який час виходити з їх складу);

- можливість користування наданими благами, які задовольняють інтереси суб'єкта в межах реалізації професійною спілкою її цілей та завдань (наприклад, право на навчання у навчальному закладі, культурно-освітньому закладі, створеному професійною спілкою для вирішення актуальних проблем профспілкового руху, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації профспілкових кадрів відповідно до ст. 29 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»);

- можливість вимагати від органів державної влади та інших суб'єктів утримуватись від втручання, здатного обмежувати право на об'єднання у

професійні спілки (закони та інші нормативно-правові акти не можуть бути спрямовані на обмеження прав і гарантій діяльності профспілок, передбачених Конституцією України, законом, крім випадків, передбачених законодавством);

- можливість звертатися за захистом вищезазначеного права, у випадку його порушення або невиконання (наприклад, звертатися до суду у випадку необгрунтованої відмови професійної спілки у вступі до її складу тощо).

Таким чином за змістом **право громадян на об'єднання (участь) у професійні спілки** можна розуміти як передбачену Конституцією, міжнародними договорами та законами України можливість громадян добровільно створювати професійні спілки, вступати у вже існуючі професійні спілки, за винятком обмежень, встановлених законом, виходити з їх складу, брати участь у їх функціонуванні.

Щодо визначення суб'єктів реалізації права на об'єднання у професійні спілки, то відповідно до ч. 3 ст. 36 Конституції України громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Деталізуючи вищезазначені положення Конституції України, Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» зазначає, що громадяни України мають право на основі вільного волевиявлення без будь-якого дозволу створювати профспілки, вступати до них та виходити з них на умовах і в порядку, визначених їх статутами, брати участь у роботі профспілок. Іноземні громадяни та особи без громадянства не можуть створювати профспілки, але можуть вступати до профспілок, якщо це передбачено їх статутами (ст. 6) [5]. Зокрема, п. 8 ч. 3 статуту Професійної спілки працівників освіти і науки України передбачається, що членом профспілки може бути громадянин України, який визнає цей Статут, сплачує членські внески, працює або навчається в установі, організації, закладі освіти і науки незалежно від форм власності і видів господарювання або працював у них до виходу на пенсію і не є членом іншої профспілки. Членами Профспілки можуть бути іноземні громадяни, які проживають на території України на законних підставах та працюють або навчаються в сфері освіти [6].

Положення ст. 7 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» більш детально характеризує суб'єктів реалізації права на участь у професійних спілках зазначає, що членами профспілок можуть бути особи, які працюють на підприємстві, в установі або організації незалежно від форм власності і видів господарювання, у фізичної особи, яка використовує найману працю, особи, які забезпечують себе роботою самостійно, особи, які навчаються в навчальному закладі. Статутом (положенням) профспілки може бути передбачено членство у профспілці осіб, зайнятих творчою діяльністю, членів фермерських господарств, фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, а також осіб, які навчаються у професійно-технічних або вищих навчальних закладах, осіб, які звільнилися з роботи чи служби у зв'язку з виходом на пенсію або які тимчасово не працюють [5].

Аналіз вищезазначених нормативно-правових актів свідчить про те що, правом створювати професійні спілки законодавець наділяє лише громадян України, іноземці та особи без громадянства наділені лише правом вступу до професійних спілок і то лише у тому разі, якщо це право передбачено статутом відповідної професійної спілки, вступити до якої виявив бажання іноземець. Тобто цілком можлива така ситуація, коли іноземець чи особа без громадянства працює на підприємстві, в установі або організації але не може взяти участь у професійній спілці з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів, оскільки статут цієї профспілки визнає право на членство в ній лише за громадянами України. Але в такому випадку це положення буде суперечити ч. 1 ст. 26 Конституції України, відповідно до якої іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [1].

Крім того, в цьому питанні положення ч. 3 ст. 36 Конституції України та вищезазначеного закону дещо суперечать міжнародно-правовій практиці, відповідно до якої право на об'єднання у професійні спілки закріплюється за кожною людиною.

Зокрема, в ст. 20 Загальної декларації прав людини зазначається, що кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів [7].

Стаття 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права закріплює право на свободу асоціації, надає кожній людині можливість об'єднуватися з іншими особами за своїм політичними, професійними та іншим інтересами [8].

Згідно зі ст. 8 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити: а) право кожної людини створювати для здійснення і захисту своїх економічних та соціальних інтересів професійні спілки і вступати до них на свій вибір при єдиній умові додержання правил відповідної організації. Користування зазначеним правом не підлягає жодним обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки чи громадського порядку або для захисту прав і свобод інших [9].

Відповідно ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави [10].

Також до таких міжнародних договорів можна віднести Європейську соціальну хартію (переглянуту) від 3 травня 1996 року, яка захищає основні соціальні й економічні права. Пункт 1 ч. 1 конвенції передбачає, що усі працівники та роботодавці мають право на свободу об'єднання у національні або міжнародні організації для захисту своїх економічних і соціальних інтересів [11].

Конституційна практика більшості держав також визнає право на об'єднання в професійні як «право кожного». Зокрема, в основних законах Азербайджану, Вірменії, Іспанії, Греції, Грузії, Франції, Чехії це право закріплюється за «кожним», Польщі, Португалії, Туреччини, ФРН – «кожним працюючим».

У зв'язку з чим вважаємо, що у ч. 3 ст. 36 Основного Закону та Законі України «про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» право на об'єднання у професійні спілки має бути закріплене за «кожним», що не буде суперечити ч. 1 ст. 26 Конституції України та відповідатиме міжнародній практиці та зарубіжному досвіду нормативного визначення та реалізації цього конституційного права.

Право на об'єднання у професійні спілки не є абсолютним правом і може піддаватися певним обмеженням, зокрема щодо суб'єктів його реалізації, що встановлюється Конституцією і законами України. Згідно з ч. 2 ст. 3 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» особливості застосування цього Закону у Збройних Силах України (для військовослужбовців), Національній поліції, Державній кримінально-виконавчій службі України, Службі безпеки України, Службі зовнішньої розвідки України встановлюються відповідними законами.

Тобто працівники деяких категорій обмежені у праві на об'єднання у професійні спілки. Так, відповідно до частини першої ст. 17 Закону України «Про Збройні Сили України» військовослужбовці зупиняють членство у політичних партіях та професійних спілках на період військової служби [12]. Згідно з ч. 4 ст. 54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддя не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках [13]. Відповідно до ч. 2 ст. 16 Закону України «Про Конституційний Суд України» Судді Конституційного Суду України не можуть належати до політичних партій та профспілок, мати представницький мандат, брати участь у будь-якій політичній діяльності, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу

оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої [14].

Таким чином, міжнародно-правовий досвід та практика європейських й інших країн щодо закріплення права на об'єднання у професійні спілки і визначення його змісту вимагають переосмислення конституційного визначення суб'єктів реалізації цього конституційного права в Україні та закріплення його за «кожною особою».

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Основний закон Федеративної Республіки Німеччини від 23 травня 1949 р., з останніми змінами від 26 липня 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bundesregierung.de>
3. Конституція Іспанії (Королевства Іспанії) от 27.12.1978 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/archives/149>
4. Конституція Польської Республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uznal.org/constitution.php?text=Poland&language=г>
5. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/1045-14
6. Профспілка працівників освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pon.org.ua/pro-profspilku/istoriya/>
7. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015
8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043
9. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004
11. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_062
12. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>
13. Про судоустрій і статус суддів [Текст]: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1405-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.
14. Про Конституційний Суд України [Текст]: Закон України від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.